

Апелляция инстанцияси

суд ҳукмининг қонуний, асосли ва адолатли эканлигини таъминлашнинг муҳим босқичидир

Мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини кафолатли ҳимоя қилиш, адолатли суд қарорлари қабул қилишда 2000 йил 14 декабрда қабул қилинган "Ўзбекистон Республикасининг жиноят-процессуал, хўжалик процессуал ва фуқаролик процессуал кодексларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида"ги қонунга асосан Жиноят-процессуал кодексига киритилган апелляция тартибида иш юритиш институти муҳим ўрин тутади.

Айтиш керакки, биринчи инстанция судининг ҳукмидан норози бўлган маҳкум (оқланган шахс), унинг ҳимоячиси ва қонуний вакили, жабрланувчи ва унинг вакили, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар ҳамда уларнинг вакиллари томонидан келтирилган шикоят, шунингдек, прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан киритилган протест апелляция тартибида ишни кўриш учун асос вазифасини ўтайди.

Қонунга кўра, апелляция шикояти (протести) ҳукм эълон қилинган кундан эътиборан ўн сутка ичида, маҳкум, оқланган шахс, жабрланувчи томонидан эса, уларга ҳукм нусхаси топширилган кундан эътиборан шундай муддат ичида ҳукм чиқарган суд орқали берилади.

Жиноят процесси иштирокчиси ўз шикояти (протести)га ўзгартириш киритиш ҳуқуқини апелляция инстанцияси суди маслаҳат хонасига киргунга қадар амалга ошириши мумкин. Бироқ мазмунига кўра, маҳкумнинг аҳволини оғирлаштирадиган томонга апелляция шикояти талаблари ўзгартирилишига фақат суд қарори устидан шикоят (протест) бериш учун белгиланган муддатларда йўл қўйилади, белгиланган муддатлар ўтгандан сўнг берилган, маҳкумнинг аҳволини оғирлаштиришга қаратилган талаблар апелляция инстанцияси суди томонидан эътиборга олинмайди.

Апелляция шикояти берган шахс ўз шикоятини, маҳкум эса, ҳимоячиси берган шикоятни қайтариб олиш ҳуқуқига эга. Протестни қайтариб олиш ҳуқуқи лавозими бўйича юқори турувчи прокурорга ҳам тегишли. Қонун талабига кўра, апелляция шикояти апелляция инстанцияси суди маслаҳат хонасига киргунга қадар қайтариб олиниши мумкин.

Апелляция инстанцияси суди ишни суд мажлисида кўришга тайёрлаш пайтида маҳкум (оқланган шахс)га, жабрланувчига биринчи инстанция суди қарорлари нусхаси топширилганлигини, процесс иштирокчиларига апелляция шикоят (протести), шунингдек, кўшимча материаллар келиб тушганлиги тўғрисида хабар берилганлигини текшириб кўради. Бундан ташқари апелляция шикоят билан процесс иштирокчилари таништирилганлиги ҳамда уларга ушбу ҳужжатлар нусхаси топширилганлигини, шунингдек, процесс иштирокчиларининг апелляция инстанциясида иш кўриладиган жой ва вақт тўғрисида тегишли тарзда хабардор этилганлиги, маҳкум (оқланган шахс), унинг ҳимоячиси ва қонуний вакилларига, жабрланувчи, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар ва уларнинг вакилларига апелляция инстанцияси суди мажлисида иштирок этиш ҳуқуқи тушунтирилганини аниқлайди. Агар ушбу талаблар бажарилмаганлиги аниқланса ва уларни ўзи амалга ошириш имкониятига эга бўлмаса, апелляция инстанцияси суди ишни қайта расмийлаштириш учун биринчи босқич судига юбориши мумкин.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, эҳтиёт чораси сифатида камокда сақланаётган ва апелляция инстанцияси суди мажлисида қатнашиш истагини билдирган маҳкумнинг иштирокини таъминлаш ушбу суднинг мажбурияти ҳисобланади. Шу сабабдан ҳам жиноят иши келиб тушгандан сўнг суд маҳкумнинг апелляция инстанцияси мажлисида иштирок этиш истагини билдирган ёки билдирмаганлигини аниқлаши ва натижасига қараб, уни суд мажлисига олиб келиш чораларини кўриши лозим. Қўлланилган эҳтиёт чораси туридан қатъи назар, маҳкумнинг апелляция инстанцияси суди мажлисида қатнашиш ҳуқуқидан маҳрум этиш жиноят-процессуал қонуннинг жиддий бузилиши деб баҳоланади. Бу эса, суд ажримининг бекор бўлишига олиб келади. Бундан ташқари ишнинг кўрилиш жойи, санаси ва вақти тўғрисида тегишли равишда хабардор этилган шахсларнинг узрли сабабларсиз суд мажлисига келмаслиги ишни кўриш учун тўсиқ бўлмайди.

Апелляция инстанцияси суди биринчи босқич суди қабул қилган суд ҳужжатининг қонунийлиги, адолатлилиги ва асослилигини текширишда тўлиқ суд тергови ўтказиш ваколатига эга. Шунингдек, биринчи босқич суди томонидан текширилмаган далилларни текшириб, ўрганиб чиқиш ва уларга суд мажлисида аниқланган янги ҳолатлар натижасига таяниб ҳуқуқий баҳо бериши мумкин.

Бундан шуни англаш мумкинки, апелляция инстанцияси суди биринчи босқич суди томонидан ишнинг ҳақиқий ҳолатлари ва моддий ҳамда процессуал қонун меъёрлари нечоғлик тўғри

қўлланилганлигини текширади. Жиноят ишини шахс судланган ёки оқланган айблов доирасида кўриб чиқади. Бироқ шикоят (протест) ким томонидан берилганлигидан қатъи назар, Жиноят-процессуал кодексининг 494-моддасига мувофиқ, суд ўз қарори билан жазони кучайтиришга ёки оғирроқ жиноятга доир қонунни қўллашга ҳақли эмас.

Фикримизни мисол асосида давом эттирадиган бўлсак, биринчи босқич судининг ҳукмига кўра, Э.Бобожонов (исм-шарифлар ўзгартирилди) Жиноят кодексининг 169-моддаси 3-қисми "а" банди билан айбдор деб топилган ва унга нисбатан Жиноят кодексининг 60, 61-моддаларига асосан узил-кесил ўташ учун беш йилу олти ой озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган. Шунингдек, у мазкур кодексининг 34-моддасига асосан ўта хавфли рецидивист деб топилган. Жазони махсус тартибли колонияларда ўташ белгиланган.

Айтиш керакки, Э.Бобожонов 2014 йилнинг 28 май куни соат ўн саккизларда фуқаро А.Завқиевнинг уйига девор орқали Қайриқонуний равишда кириб, ётоқхонадан нархи 100 минг сўмлик уяли телефон аппарати, ошхонадан нархи 50 минг сўмлик эркаклар оёқ кийимини ўғирлаб, воқеа жойидан яширинган.

Э.Бобожонов апелляция шикоятда, биринчи босқич суди уни Жиноят кодексининг 34-моддасига асосан ўта хавфли рецидивист деб топгани, етказилган моддий зарар қоплангани, жабрланувчининг унга нисбатан даъвоси йўқлигини инобатга олмасдан, оғир жазо тайинлаганлигини баён этиб, озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазо тайинлашни сўраган.

Биринчи босқич судининг ҳукми юзасидан Жиззах шаҳар прокурори вазифасини бажарувчи томонидан келтирилган апелляция протестида суд ҳукмини қонунга мувофиқлаштириш сўралган.

Айтиш керакки, апелляция инстанцияси ишни ҳар томонлама кўриб чиқиб, биринчи босқич суди Э.Бобожоновни Жиноят кодексининг 34-моддасига асосан ўта хавфли рецидивист деб топиб, жазони махсус тартибли колонияларда ўташни белгилаб, нотўғри хулосага келган деган тўхтамга келди. Чунки илгари ўта оғир жинояти учун ёки икки марта оғир жинояти учун ҳукм қилиниб, уларнинг ҳар бири учун беш йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган шахс томонидан яна ўта оғир жиноят содир этилиши, шунингдек, муқаддам оғир жинояти учун икки марта ҳукм қилинган ёки олдин-кейингилигидан қатъи назар, оғир ёки ўта оғир жиноятлар учун уларнинг ҳар бирига беш йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси

тайинланган шахсининг яна оғир жиноят содир этиши ўта хавфли рецидив жиноят деб топилади.

Э.Бобожонов эса, жиноят ишлари бўйича Жиззах шаҳар судининг ҳукми ва жиноят ишлари бўйича Оқдарё туман судининг 2013 йил 18 февралдаги ҳукмида кўрсатилган жиноятларнинг барчасини биринчи ҳукм, яъни жиноят ишлари бўйича Оқдарё тумани судининг 2012 йил 12 декабрдаги ҳукми эълон қилинмасдан олдин, 2012 йилнинг май ойидан сентябрь ойига қадар содир этган. Жиноят ишлари бўйича Оқдарё тумани суди 2013 йилнинг 18 февраль куни Э.Бобожоновга нисбатан Жиноят кодексининг 59-моддаси 8-қисмига асосан ҳукм чиқарган.

Олий суд Пленумининг 2008 йил 15 майдаги "Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида"ги қарори 23-бандида "шахс бир неча жиноят содир этган бўлиб, улардан фақат биттаси учун судланган, бошқа жиноятлари эса, айбдорга нисбатан биринчи иш бўйича ҳукм чиққандан сўнг очилган бўлса, бу жиноятлар учун судланганлик мазкур шахсни ўта хавфли рецидивист деб топиш пайтида Жиноят кодексининг 34-моддаси ва 59-моддаси саккизинчи қисми мазмунидан келиб чиқиб, битта судланганлик ҳолати сифатида инобатга олинади" деган раҳбарий тушунтириш берилган.

Биринчи босқич суди Олий суд Пленумининг ушбу раҳбарий тушунтириши ва Жиноят кодексининг 59- ҳамда 34-моддаси талабларига амал қилмасдан хатоликка йўл қўйган.

Бунда Жиноят-процессуал кодексининг 491-моддаси талабларига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Мазкур моддага кўра, ишни апелляция, кассация ёки назорат тартибида кўриш чоғида биринчи инстанция суди Жиноят кодексини нотўғри қўллагани ёхуд жиноятнинг оғирлик даражасига ва маҳкумнинг шахсига мувофиқ келмайдиган жазо белгилагани аниқланса, суд уни янгидан кўриб чиқишга юбормасдан, ушбу кодекснинг 494-моддаси талабларига риоя этган ҳолда ҳукмга зарур ўзгартиришлар киритишга ҳақлидир.

Апелляция инстанцияси суди апелляция тартибидаги протестни каноатлантириш, апелляция тартибидаги шикоятни қисман каноатлантириш тўғрисида ажрим чиқарди. Биринчи босқич суди томонидан 2014 йил 9 октябрдаги Э.Бобожоновга нисбатан чиқарилган ҳукмни ўзгартириб, судланувчини ўта хавфли рецидивист деб топиш ҳақидаги қисми бекор қилинди. Унга нисбатан тайинланган озодликдан маҳрум қилиш жазоси қаттиқ

тартибли колонияларда ўташлик белгиланди. Ҳукмнинг қолган қисми ўзгаришсиз қолдирилди.

Хулоса қилиб айтганда, мазкур институт ҳукм, қарор ва ажримларнинг қонуний, асосли ва адолатлилигини таъминлаш, жиноят ишини кўриб чиқиш чоғида йўл қўйилган хато ва камчиликларни қисқа вақт ичида бартараф этиш, процесс иштирокчиларининг бузилган ҳуқуқларини тиклашда ғоятда муҳим аҳамият касб этаётгани билан алоҳида эътиборга молик.

Тўрабек РАҲМОНОВ, жиноят ишлари бўйича Жиззах вилояти судининг раиси